

O‘SMIR YOSHDAGI BOLALARDA OILAVIY MUNOSABATLARNING SHAKLLANISH BOSQICHLARI

Alovboyeva Yodgora Shodiyarovna

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 18-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘smir yoshidagi bolalarda oilaviy munosabatlarning shakllanish bosqichlarini tahlil qiladi. Maqolada bolalarning psixologik rivojlanishi, oilaviy muhitning ta’siri, ota-ona bilan munosabatlarning o‘rni va maktabdagi ijtimoiy ko‘nikmalarining roli yoritiladi. Shuningdek, pedagog va psixologlarning yordamida o‘smirlarning oilaviy qadriyatlarni mustahkamlashga yo‘naltirilishi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, oilaviy munosabatlar, psixologik rivojlanish tafakkur, mulohaza yuritish, agressiya, ruhiy holat, tushkunlik, psixik taraqqiyot, ruhiy rivojlanish

KIRISH

Oilaviy munosabatlar – bu oila a‘zolari o‘rtasidagi muloqot, o‘zaro munosabat va o‘zaro bog‘lanishlarning to‘plami hisoblanadi. U ota-onalar, bolalar, aka-uka va opa-singillar o‘rtasidagi mehr-muhabbat, hurmat, ishonch, yordam va qo‘llab-quvvatlash elementlarini o‘z ichiga oladi.

Oilaviy munosabatlar quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

Emotsional jihat: Oila a‘zolari bir-biriga nisbatan iliq, mehribon va qo‘llab-quvvatlovchi bo‘lishi.

Ijtimoiy jihat: Bolalar oiladagi qoidalar va odatlarni o‘rganadi, o‘z vazifasi va roli haqida tushuncha hosil qiladi.

Psixologik jihat: Ota-onaning o‘g‘il-qizlariga bergan tarbiyasi, maslahat va ko‘rsatmalari ularning ruhiy salomatligi va shaxsiyati shakllanishiga ta’sir qiladi.

Qaror qabul qilish va konfliktlarni hal qilish: Oilaviy muhitda nizolarni qanday hal qilish, mas’uliyatni qanday bo‘lishish va muammolarni birgalikda yechish bolalar uchun ijobiy o‘rnak bo‘ladi.

O‘smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab va muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Bu davrda bolaning shaxsiyati, ijtimoiy ko‘nikmalari, o‘zini anglash va oilaviy munosabatlarga bo‘lgan qarashlari shakllanadi. Oilaviy munosabatlarning sifatli shakllanishi bolalarning ruhiy barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va kelajakdagi oilaviy hayotini belgilaydi. Shu sababli psixologlar va pedagoglar o‘smir yoshdagi bolalarning oilaviy munosabatlarni o‘zlashtirish jarayonini kuzatish va yo‘naltirishga katta ahamiyat beradilar.

O‘smir yoshidagi bolalarda oilaviy munosabatlarning shakllanishi bir necha bosqichlarda kechadi. Birinchi bosqich bolaning ota-ona bilan bog‘liqligini o‘z ichiga oladi. Bu davrda bola ota-onaning mehriga, e‘tiboriga va qo‘llab-quvvatlashiga juda muhtoj bo‘ladi. Bolaning hissiy va emotsional rivojlanishi oilaviy muhitga bog‘liq bo‘lib, ota-onaning mehnati, mehr-muhabbati va tushuntirishlari unga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Ikkinchi bosqichda o‘smir o‘zini oilaviy tizimdagi o‘rnini anglay boshlaydi. U ota-onaning talab va qoidalarini tushunadi, oiladagi munosabatlarni kuzatadi va o‘zini shu munosabatlar kontekstida baholay boshlaydi. Shu davrda oilada nizolar, tushunmovchiliklar yoki mehrning yetishmasligi bolada ichki stress va tushkunlikni keltirib chiqarishi mumkin.

Uchinchi bosqich o‘smirning tengdoshlar va oilaviy muhit bilan o‘zaro aloqalarini mustahkamlash bilan bog‘liqdir. Bu davrda bola do‘stlari va maktab muhitidan olingan tajribalarni oilaviy munosabatlarga tatbiq qiladi. Shu sababli ota-onaning bolaga ijobiy model ko‘rsatishi va oiladagi me‘yoriy munosabatlarni namoyish etishi muhim ahamiyatga ega.

To‘rtinchi bosqich bolada oilaviy qadriyatlar va kelajakdagi munosabatlar haqidagi qarashlarni shakllantiradi. O‘smir ota-ona o‘rtasidagi mehr-muhabbat, hurmat va ishonch kabi qadriyatlarni o‘rganadi va kelajakdagi oilaviy hayotiga tatbiq etishga tayyorlanadi. Shu bosqichda ota-onaning namunasi, oilaviy an‘ana va qadriyatlarni tushuntirishlari bolaning ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy barqarorligiga katta ta‘sir ko‘rsatadi.

Beshinchi bosqich bolada oilaviy rollarni va majburiyatlarni tushunish bilan bog‘liqdir. U ota-onaning oiladagi roli va mas‘uliyatlarini kuzatadi va asta-sekin o‘zini oilaviy tizimga tayyorlaydi. Bu bosqichda bolaning shaxsiy mas‘uliyatini oshirish, qaror qabul qilish va oilaviy qoidalarni hurmat qilish ko‘nikmalarini shakllantirish zarur.

O‘smir yoshidagi bolalarda oilaviy munosabatlarni shakllantirishda psixologik yordam muhim ahamiyatga ega. Psixologlar bolalar bilan individual suhbatlar olib borib, ularning his-tuyg‘ularini aniqlashi, oilaviy muhitdagi muammolarni tushuntirishi va maslahatlar berishi mumkin. Shu orqali bolalar oilaviy munosabatlarga nisbatan ijobiy qarashlarni rivojlantiradi.

Oilaviy munosabatlarning sifatli shakllanishi bolalarda emotsional barqarorlikni oshiradi, ijtimoiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi va kelajakdagi oilaviy hayotga tayyorlaydi. Shu bilan birga, ijobiy oilaviy muhit bolada o‘ziga ishonchni, hurmat va mehr-muhabbatni shakllantiradi, bu esa yoshlarning ruhiy salomatligiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Ota-onalar bilan pedagoglar o‘rtasida hamkorlik o‘smirning oilaviy munosabatlarni to‘g‘ri o‘zlashtirishiga yordam beradi. Pedagoglar oilaviy qadriyatlarni

mustahkamlash, konfliktlarni kamaytirish va bolaga to‘g‘ri model ko‘rsatish bo‘yicha maslahatlar beradi.

Shuningdek, maktabda guruh mashg‘ulotlari va treninglar orqali bolalar oilaviy rollar, hurmat, ishonch va hamkorlik ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu bolalarga oilaviy muhitni ijobiy qabul qilish va kelajakdagi munosabatlarda muvaffaqiyatli bo‘lishga tayyorlaydi.

O‘smirlarda oilaviy nizolar to‘g‘ri ijtimoiy tasavvurlarni o‘rgatish yani ularga oilada hamma narsa bo‘lishini ta’kidlash,ularga oilada kelin o‘zini qanday tutishi, kelinlik vazifalarini a’lo va hammaga yoqadigan mehribon,shirinso‘z bo‘lishlarini oldindan tayyorlab boorish ota-onaning burchidir. Kelinning oiladagi vazifalari:

Yangi turmushga ko‘nikish,qaynona-qaynota bilan kelinlik statusiga muvofiq munosabatlarni me’yorlashtirish,qaynaka-uka qaynona-singilari bilan o‘ziga nisbatan ijobiy munosabat uyg‘otishi; oilaviy yumushlarni bajarishga jonbozlik ko‘rsatish va kamchiliklarni o‘z vaqtida bartaraf etib borilishi.

Esini tanigandan boshlab ertaklar ruhida, badiiy filmlar, romanlar, afsona, rivoyatlar ruhida tarbiyalangan yoshlarimizda hamma vaqt ham oilaviy hayot haqida to‘g‘ri tasavvurlar shakllanaverishi muhim emas. Oilaviy axborot vositalari orqali teleko‘rsatuvlar,radioeshittiruvlar orqali yoshlarni ommaviy hayotga tayyorlash borasida berilayotgan materiallarda, ommaviy hayotni bir yoqlama, faqat ijobiy tomondan talqin qilish hollari ham ko‘p kuzatiladi. Bu kabi holatlar ham yoshlarda oilaviy hayot haqidagi tasavvurlarning noto‘g‘ri shakllanishiga sabab bo‘lishi mumkin. Ko‘pchilik yoshlarimiz, ayniqsa muvaffaqiyatli oilalarda tarbiya topgan yoshlar,oila qurish arafasida bo‘lar ekanlar aksariyat hollarda o‘zlarining bo‘lajak oilaviy hayotlari o‘z ota-onasi oilasini ideal qilib oladilar chunki(oila) ular shu oilada tarbiyalanar ekanlar “eslarini taniganlaridan buyon” ota-onasini nizolashib turishlarini,bir-birlarini hurmatsiz qilganlarini eslay olmaydilar. Bolalar esa ularturmushning faqat yaxshi,tinch-totuv,ahil-inoqlik,bir-birlariga nisbatan mehr-oqibatli, ibratli jihatlaridangina habardor bo‘ladilar. Shunday oila qurishni tasavvur qilgan yoshlarimiz, oila qurganlaridan so‘ng o‘zlari kutganidek turmush kechira olmasalar, nikohning dastlabki eng nozik murakkab, qiyin, yangi ijtimoiy vaziyatlar,sharoitlar, bir-birlariga moslashish jarayonlarida yuzaga kelgan qiyinchiliklar,to‘siqlar,muammolar oldida esankirab qolib oila qurishga “adashganliklari”dan nolib qolishlari mumkin.

O‘zbek oilasining ilmiy-ma’daniy va ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini hisobga olmay turib, oila-nikoh munosabatlarini, oilaviy turmush faoliyatini,uning barqarorligi va faravonligini maqsadga muvofiq yusinda tashkil etish va amalga oshirish mumkin emas.Oila barqarorligi va farovonligining asosi bo‘lgan shaxslararo munosabatlar ta’sirining ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini ilmiy asoslash tadqiqotimizning asosiy metodologik tuzilishi sifatida qabul qilingan bo‘lib uning

atrofiga oila subyekti qaynona-kelin shaxsi va faoliyatining barcha jihatlarini: ularning milliy-psixologik va milliy ma'daniy bilimlari, ular shaxsi va faoliyatidagi milliy tipiklik va ijtimoiy tipiklik, o'zbek xalqiga xos o'z-o'zini anglashi va hokazolarda tuziladi. Oila barqarorligiga shaxslararo munosabatlar ta'sirining muqaddas kitoblaridagi bayoni va sharq mutafakkirlari asarlaridagi talqinini o'rganishimiz O'zbekiston hududida qadimdan oilaviy turmush ma'daniyati yuksak darajada rivojlangan, deya xulosa chiqarishga imkon berdi.

Shuni, qayd etish juda muhimki, qaynona-kelin muammosiga doir yirik asarlarning ko'pi shunchaki ijtimoiy buyurtmani bajarmay, o'zining chuqur e'tiqotini ifodalagan taniqli olimlar tomonidan yozilgan. Ularning asarlarida psixologiya fanining, xususan ijtimoiy psixologiya, oila psixologiyasi va etnopsixologiyani rivojlantirish uchun juda ko'p qimmatli faktlar va g'oyalar bor. Abulxonova, Slavskaya, YU.E. Aleshina, B.G. Ananyev, G.M. Andreeva, A.N. Leontev, S.L. Rubinshteyn, G'.B. Shoumarov, E.G'.G'oziyev va boshqalar. Mazkur olimlarning shu sohadagi jiddiy asarlari himoyaga tavsiya etilgan bitiruv ma'lakaviy ishining nazariy metodologik asosini tashkil qildi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'smir yoshdagi bolalarda oilaviy munosabatlarning shakllanishi bir necha bosqichlarda kechadi va ularning psixologik barqarorligi, ijtimoiy moslashuvi va kelajakdagi oilaviy hayoti bilan chambarchas bog'liq. Oilaviy qo'llab-quvvatlash, pedagogik va psixologik yondashuv, maktabdagi ijobiy muhit va ota-ona bilan hamkorlik orqali bu jarayon samarali tarzda boshqarilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov.I.A Xafsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lida. T: O'zb 1998y
2. Abdurauf Fitrat Oila Tosh. Ma'naviyat. 2000.y
3. ova. X.R. SHaxsni ijtimoiy munosabatlarda o'rganishga oid psixologik testlar. 2006-yil.
4. Akramova. G'. A. Abdullayeva.R. M. Oilaviy hayotga oid psixologik tavsiyalar. 2002-yil.
5. Oila psixologiyasi. SHoumarov. T:2006-y.
6. Ziyo net